

PROBLEM OTUĐENJA

10-74617607 W

1. | (1818-1883-1963) | k a r l m a r k s

On (kapitalist) pretvara radnika u biće koje nema ni čula ni potreba, isto kao što pretvara njegovu delatnost u čistu apstrakciju, izolovanu od svake delatnosti; stoga on osuđuje svaki luksuz radnikov, a čini mu se da je luksuz sve što prelazi najapstraktniju potrebu — bilo da je to pasivan duh ili ispoljavanje delatnosti. Stoga je politička ekonomija, ta nauka o bogatstvu, ujedno i nauka o odricanju, o gladovanju, o štednji, i ona ide stvarno dotle da čoveku uštedi čak i potrebu za čistim vazduhom ili za fizičkim pokretom. Ta nauka u čudnesnoj industriji ujedno je i nauka o askezi i njen pravi ideal je asketski ili lihvarski cizija i asketski ali proizvođači rob. Njen moralni ideal je radnik koji jedan deo svoje zarade ulaže na štednju i ona je za taj svoj omiljeni ideal zatekla čak i jednu robovsku umetnost. To su sentimentalno izneli na pozornicu. Ona je dakle, — uprkos svom svetovnom i pohovljivom izgledu — jedna stvarna moralna nauka, najmoralnija koja postoji. Njeno glavno načelo je samoodricanje, odricanje od života i svih ljudskih potreba. Što manje je deo i ples, što manje knjiga kupuješ, što manje ideš u pozorište, na bal, u krčmu, što manje misliš, voliš, teorišeš, pevash, slikash, pišesh pesme itd., utoliko više štediš, što je veće tvoje blago, koje ne nagrizaju ni moljci ni prašina, nego kapital. Ukoliko si manji, ukol-

iko manje ispoljavash svoj život, utoliko više imaš, utoliko je veći tvoj otuđeni život, utoliko više gomilash od svog otuđenog bića. Sve što ti ekonomist uzme od života i čovečnosti nadoknađ ti u novcu i bogatstvu, i sve što ne možeš ti može tvoj novac: on može da jede, da pije, da ide na bal, u pozorište, on može sebi da pribavi umetnost, učenost, istorijske retkosti, političku moć, on može da putuje, on može sve to tebi da pribavi; može sve to da kupi on je prava moć. Ali, onaj koji je sve ovo, on ne želi ništa da stvori, ništa da kupi osim sama sebe, jer sve ostalo je njegov sluga, a kad imam gospodara imam i slugu i nije mi potreban njegov sluga. Sve strasti i sva delatnost moraju, dakle, nestati u lakomosti. Radnik sme da ima samo toliko da bi živeo i sme da želi da živi samo da bi imao.

(Karl Marks, *Ekonomsko-filozofski rukopisi* (1844, I, III, str. 129—130).)

2.

Pa u čemu se sastoji otuđenje rada?

Prvo, u tome što je radniku rad spoljašnji, tj. što nije sastav-

ni deo njegovog bića, što se on stoga u svom radu ne afirmiše nego negira sebe, ne oseća se prijatno nego nesrećno, ne razvija slobodnu ni fizičku ni duhovnu energiju nego se fizički muči i duhovno satire. Stoga radnik oseća tek izvan rada da pripada sebi, a na radu je tuđ sebi. On je svoj kad ne radi, a kad radi nije svoj. Zato njegov rad nije dobrovoljan, nego prisiljan, *prituđni rad*. Stoga on ne predstavlja zadovoljenje jedne potrebe, nego je samo sredstvo da se podmiri potrebe tog rada. Taj tuđi karakter rada jasno se vidi u tome što se rad izbegava kao kuga čim nema fizičke ili druge kakve prinude. Taj tuđi rad, rad u kome se čovek otuđuje, jeste rad samootuđivanja, mučenja. Najzad, otuđeno rada pojavljuje se za radnika u tome što rad nije njegov nego nekog drugog, što on ne pripada njemu, što on na radu ne pripada sebi nego nekom drugom. Kao što je u religiji samodelatnost ljudske fantazije, ljudskog mozga i ljudskog srca nezavisna od individuma, tj. deluje na individuum od strane, božija ili vrazija delatnost, tako ni radnikova delatnost nije njegova samodelatnost. Ona pripada nekom drugom, ona je gubitak njega samog.

Stoga se dolazi do rezultata da se čovek (radnik) oseća otuđeno deluje samo još u svojim životinjskim funkcijama, u jelu, piću i radanju, u krajnjoj liniji još u stanovanju, ukrasavanju itd., a da se u svojim ljudskim funkcijama oseća još samo životinja. Životinjsko postaje ljudsko a ljudsko životinjsko.

Jelo, piće, radanje itd. su dođuše i čisto ljudske funkcije. Međutim u apstrakciji, koja ih izoluje od ostalog kruga ljudske delatnosti i koja ih čini poslednjim i jedinim ciljem, one su životinjske. Mi smo čin otuđivanja praktične ljudske delatnosti, rad, posmatrali u dva pravca. 1. Odnos radnika prema *produktu rada* kao predmetu koji je tuđ i koji njime vlada. Taj odnos je ujedno i odnos prema čulnom spoljašnjem svetu, prema predmetima u prirodi kao prema jednom stranom, prema njemu neprijateljski postavljenom svetu. 2. Odnos rada prema *aktu proizvodnje* u okviru rada. Ovaj odnos je odnos radnika prema svojoj vlastitoj delatnosti kao stranju, njemu tuđoj delatnosti, a to je delatnost kao patnja, snaga kao nemoć, radanje kao jalovljenje vlastita fizička i duhovna energija radnikova, njegov lični život — jer šta je život drugo nego delatnost — kao delatnost okrenuta protiv njega samog, nezavisna od njega, koja ne pripada njemu samootuđenje kao što je gore otuđenje stvari.

...Time što otuđeni rad otuđuje čoveku 1. prirodu, 2. sama sebe, njegovu aktivnu funkciju, njegovu životnu delatnost, on otuđuje čoveku i rod; on mu pretvara generički život u sredstvo individualnog života. Prvo, on otuđuje generički život u individualni život, i drugo: pretvara ovaj poslednji u njegovoj apstrakciji u cilj onog prvog, isto tako u njegovoj apstrakciji i otuđenoj formi.

Jer, prvo, za čoveka se rad, životna delatnost, sam *produktivni život*, pojavljuje samo kao sredstvo za podmirenje jedne potrebe, potrebe za održanjem fizičke egzistencije. Međutim, produktivni život je generički život. To je život koji rada život. U načinu životne delatnosti leži sav karakter jedne specijes, njen generički karakter, i slobodna svesna delatnost je čovekova generička karakteristika. Sam život se javlja samo kao sredstvo za život.

Životinja predstavlja neposredno jedinstvo sa svojom životnom delatnošću. Ona se ne razlikuje od nje. Ona je što i ona. Čovek čini samo svoju životnu delatnost predmetom svoga htenja i svoje svesti. On ima svesnu životnu aktivnost. Nije to neka određena s kojom se on neposredno slija. Svesna delatnost razlikuje čoveka od životinjske životne delatnosti. Upravo zbog toga je on generičko biće. Ili je, njegov delatnost, tj. njegov vlastiti život, mu je predmet upravo zato što je on generičko biće. Samo po tom je njegova delat-

nost slobodna delatnost. Otuđeni rad menja odnos u tom pravcu što čovek, upravo zato što je svesno biće, pretvara svoju životnu aktivnost, svoje biće, samo u sredstvo svoje egzistencije.

Praktično proizvođenje jednog predmetnog sveta, obrađivanje neorganske prirode jeste afirmacija čoveka kao svesnog generičkog bića, tj. kao bića koje se prema vrsti odnosi kao prema svojom vlastitom biću ili prema samom sebi kao generičkom biću. I životinja dotuše, proizvodi. Ona gradi sebi gnezdo, jazbinu, stan, kao na primer pčela, dlabar, mrav, i tako dalje. No životinja proizvodi samo ono što je njjoj ili njenom mladunčetu neposredno potrebno; ona proizvodi jednostrano, dok čovek proizvodi univerzalno; ona proizvodi samo pod vlašću prirodne fizičke nužde, dok čovek proizvodi čak i slobodan od nje uistini proizvod; ona proizvodi jedino samu sebe, dok čovek reprodukuje čitavu prirodu; ona proizvodi životinje pripada neposredno njenom fizičkom telu, dok čovek stupa slobodno prema svome proizvodu. Životinja oblikuje samo po meri i po potrebi specijes (vrste), kojoj pripada, dok čovek ume da produkuje po meri svake specijes, i svugde ume da prida predmetu meru koja mu je inherentna; stoga čovek oblikuje i po zakonima lepote.

Upravo tek tim što stvara predmetni svet, čovek se afirmiše stvarno kao *generičko biće*. Ta proizvodnja je njegov generički život. Putem nje se pojavljuje priroda kao *njegovo delo* i kao njegova stvarnost. Predmet rada je, dakle, *opredmećenje čovekova generičkog života*, pri čemu se čovek udvaja, i to ne samo kao u svesti i intelektualno, nego i stvarno aktivno i stoga vidi sebe samog u svetu koji je sam stvorio. Na taj način, dakle, što otuđeni rad otima njegov *generički život*, njegovu stvarnu generičku predmetnost i pretvara predmetnost koje ima svod životinjom u njegov nedostatak: da se lišava svog neorganskog tela, prirode.

Isto onako kao što otuđeni rad reducira samodelatnost, slobodnu delatnost na nivo sredstva, on pretvara čovekov generički život u sredstvo njegove fizičke egzistencije.

(Karl Marks, *Ekonomsko-filozofski rukopisi* (1844, I, III, str. 62—63).)

3.

Videli smo kakav značaj u uslovima socijalizma ima obilje ljudskih potreba, pa time i kakav značaj imaju nov način proizvodnje i nov predmet proizvodnje. Novo aktiviranje ljudske suštinske snage i novo obogaćenje ljudske suštine. U okviru privatnog vlasništva značaj je obrnut. Svaki čovek spekulise time da kod drugog razvije *novu* potrebu, kako bi ga naterao na novu žrtvu, da bi ga doveo u novu zavisnost i da ga zavede na nov način uživanja a time i ekonomskog uništavanja. Svako se trudi da drugome nametne neku tuđu suštinsku silu kako bi u tome našao zadovoljenje vlastite egoističke potrebe. Stoga s masom predmeta raste i carstvo tuđih bića kojima je čovek podijmljen i svaki nov proizvod predstavlja nov stupanj uzajamne prebare u uzajamne pljačke. Čovek postaje utoliko sramotniji kao čovek, njemu je utoliko više potreban *novac* da bi se dograbio tog neprijateljskog bića, moć njegovog novca pada upravo u obrnutom odnosu s masom proizvodnje, tj. njegova nužda raste u odnosu u kom raste moć novca. — Stoga je potreba za novcem prava potreba koja stvara politička ekonomija i jedina potreba koja ona stvara. Kolikima novca — postaje sve više njegova jedina moćna osobina; onako kao što svako biće svodi na apstrakciju, tako on sam sebe svodi u svojom vlastitom kretanju na *kvantitativno biće*. *Bezmerost* i

neumerost postaju njegova prava mera. — U samom subjektivnom pogledu to se delimično izražava tako što se proširenje proizvoda i potreba pretvara u *pronalazačkog* i većito *kalkulativna* zaokupljenog roba nečovečnih, rafiniranih, nepridrodnih i *ubrazženih* prohteva — privatna svojina ne ume da sirovu potrebu pretvori u ljudsku potrebu; njen *idealizam* je ubraženje, *samovolja*, *čudljivost* i jedan evnuh ne laska podkije svom despotu i ne trudi se sramilijim sredstvima da nadraži svoju otupeću sposobnost za uživanje, bi izlasko za sebe neku milost, nego što to čini industrijski evnuh, proizvođač, da bi izlasko za sebe srebrne novčiće, da iz džepa hrišćanskog vojnog suseda namami zlatne ptice — (svaki proizvod je mamac kojim se želi da namami biće onog drugog, njegov novac, i svaka stvarna ili moguća potreba je slabost koja će privući muvu na lepak — opšte iskorišćavanje opsteg ljudskog bića, kao što svaka čovekova nepotpunost predstavlja vrce s nekom stranu sa koje je sve pristupačno svesćeniku; svaka materija je i prilika za to da se s izgledom najveće ljubaznosti pride susedu i kaže mu se: Dragi prijatelju, dajem ti šta ti je potrebno, ali ti znaš conditio sine qua non; ti znaš kakvim mastilom treba da mi se zaveštaš; ja ću ti podvaliti pribavljajući ti jedno zadovoljstvo-on se povodi za njegovim napokvarenjanim mislima, igra ulogu kuplera između njega i njegove potrebe, budi u njemu bolesljivje prohteva, vrebna na svaku slabost u njemu da bi za tim zatražio platu za tu ljubaznost. To se otuđenje delatnosti pokazuje na taj način što stvara na jednoj strani rafinisanost potreba i njihovih sredstava, a na drugoj — životinjsku podivljavost, potpunu, grubu, apstraktnu uprošćenost potrebe; ili, bolje rečeno, ponovo rada sama sebe u svom suprotnom značenju. I sama potreba za slobodnim vazduhom kod radnika prestaje da bude potreba, čovek se opet vraća u pećinu, koja je sada pak okružena teškim zadahom civilizacije i u kojoj on sada stanuje *privremeno*, osećajući je kao tuđu silu, koja mu se svakog dana može izmisliti iz kojeg god svakog dana, ako ne plati, mogu izbaciti. Ovu mrtvačnicu mora plaćati. Svetlo prebivalište, koje Eshilov Prometej naziva velikim poklonom kojim je od divljaka stvorio čoveka* prestaje da postoji za radnika. Svetlost, vazduh itd. najobiljniji životinjska čistoća prestaje da postoji kao čovekova potreba. *Prijavština*, to čovekovo propadanje i gnjljenje, taj odliv nečistoće (to doslovice tako treba shvatiti) civilizacije postaje za njega *životni element*. Potpuna *neprivatnost* zapuštenost, saghnila priroda, postaje njegov *životni element*. Nijedno od njegovih čula više ne postoji, i to ne samo što ne postoji na ljudski način nego ne postoji ni na *neljudski*, dakle čak ni na životinjski način. Ponovo se vraćaju najprimitivniji *metodi* (i ova) *čak* vekovog rada, kao što je dolap rimskih robova postao način proizvodnje, način života mnogih engleskih radnika. Ne samo što čovek nema ljudskih potreba nego prestaju da postoje za njega i *životinjske* potrebe. Irac poznaje još samo potrebu za *jestenjem*, i to samo još za *jedenjem* *krumpira*, i to samo *najgore vrste krumpira*. Ali Engleska i Francuska imaju već u svakom industrijskom gradu po jednu malu Irsku. Divljak, životinja, ima ipak potrebu za *lovom*, pokretom itd. za *divljanje*, za roščavanje mašine i rad koristi se za to da se napravi radnik od čoveka koji tek postaje čovek od sasvim neizgrađenog čoveka — *deteta* — kao što je i radnik postao zapušteno dete. Mašina se prilagodava čovekovo slabosti da bi od slabog čoveka napravila mašinu.

(Karl Marks, *Ekonomsko-filozofski rukopisi* (1844, I, III, str. 127—129).)

(U knjige Karl Marks-Fridrih Engels, „O KNJIZEVNOSTI I UMETNOSTI“, zbirka Mhaša Lifsica, poglavlje „OTUĐENJE RADA I POLOŽAJ RADNIKA U KAPITALISTIČKOM DRUSTVU“.)